

LA DEMOGRAFIA DEL BAIX LLOBREGAT A LA BAIXA EDAT MITJANA A TRAVÉS DEL CONCEPTE DE “PARROQUIÀ” DE LES VISITES PASTORALS

LLUÍS MONJAS MANSO

Articles

Les visites pastorals del patriarca Saperà¹ ens forneixen unes dades excepcionals per conèixer la població del Baix Llobregat entre els anys 1414 i 1425: els parroquians. A totes les visites d'aquest període el visitador demana al rector o vicari quin és el nombre de parroquians que té sota la seva cura, i aquest respon amb unes xifres que s'assemblen força a les que tenim per als focs. Fins ara els fogatges eren l'única font de què disposàvem a l'hora d'intentar reconstruir la població baixmedieval, però tenim un gran buit de més d'un segle, que va des de 1378-1381 fins a 1497, en què no disposem de cap foc; les dades sobre parroquians de les visites pastorals podrien completar aquesta font, ja que es produeixen entremig d'aquest llarg període de sequera de fogatges.

Són fiables les dades que tenim sobre parroquians? Segons Roser Salicrú,² sí, ja que el clergat parroquial, tant a partir de la confessió quaresmal i de l'acompliment pasqual com a través de l'administració dels sagraments (baptisme i enterrament), era testimoni privilegiat de tots els esdeveniments demogràfics, i coneixia millor que ningú els membres de la comunitat (aquest control li conferiria una major fiabilitat que a la noció de foc). Tanmateix, un gran especialista en demografia baixmedieval com Maurice Berthe considera que aquesta font no és gens fiable de cara a la demografia, ja que els preveres normalment arrodonien el nombre de parroquians, i algunes xifres no semblen versemblants.³ Així doncs, el concepte de *parroquià*, igual que el de *foc*, s'ha d'analitzar amb molta cautela, perquè pot amagar moltes inexactituds. Però ja que tampoc no tenim altres dades de caire demogràfic per a la baixa edat mitjana, haurem de prendre aquestes com a molt valuoses.

Cal que entenguem el concepte de *parroquià* com a cap de casa o de família, el qual la devia representar davant el beneficiat curat en tots els aspectes de la vida

parroquial; d'aquesta manera, amb les reserves adequades, podríem considerar-lo equiparable al de *foc*. Encara que *parroquià* i *foc* no siguin dades perfectament equiparables, no es pot negar que guarden entre elles, si més no, una certa lògica. La noció de *parroquià*, ultra les nocions estrictament religioses, tenia també una connotació fiscal propera a la del foc;⁴ d'aquí ve l'interès de la cúria episcopal per conèixer el nombre de les seves ovelles (parroquians), ja que, segons el nombre de parroquians, els impostos i el valor de la parròquia variarien. Aquesta connotació fiscal fa que la dada *parroquià*, de la mateixa manera que el *foc*, tingui un valor relatiu, car moltes persones devien intentar evadir la possibilitat de ser censades o controlades per no haver de pagar l'impost de torn.

Observant les dades de la taula podem intentar fer un esbós de les tendències demogràfiques al Baix Llobregat durant aquest període baixmedieval. Tenim dades de la majoria de parròquies, però de vegades les mancances impossibiliten la comparació entre diferents anys i es fa difícil extreure'n conclusions per a algunes parròquies. La Pesta Negra dels anys 1348-1349 inaugura un període de tres segles d'epidèmies intermitents, que delmen la població de la comarca. L'hàbitat en gran part dispers del Baix Llobregat salvà la comarca d'una catàstrofe demogràfica. A l'inici de la gran pesta la mitjana d'habitants del Baix Llobregat devia ser de 4 focs/km², superior a la mitjana de Catalunya, que no arribava als 2,5 focs/km².⁵

Amb l'arribada de la gran pesta s'inicià una davallada progressiva de la població, que queda molt ben reflectida a la taula en l'apartat sobre el total de població de les parròquies per a les quals tenim totes les dades: 1.115 focs l'any 1378, 895 parroquians l'any 1414, 852 parroquians el 1421, 832 parroquians el 1425 i 594 focs el 1497. Si observem la mitjana d'habitants per parròquia

podem veure també molt clarament i entenedora aquesta tendència a la davallada: d'una mitjana de 75,2 focs per parròquia l'any 1378, passem a 39,7 focs per parròquia l'any 1497; pel mig, les visites ens deixen veure com durant els anys 1414, 1421 i 1425 hi ha una lenta però inexorable davallada poblacional de 53,9 parroquians per parròquia, 52,6 parroquians per parròquia i 50,4 parroquians per parròquia, respectivament.

Si agafem la dada que hom dona a la *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*⁶, el nombre de persones per foc o parroquià seria de 4,5 aproximadament per al període de crisi demogràfica comprès entre 1348 i 1652. D'aquesta manera la població del Baix Llobregat durant les visites del patriarca Sopera tindria una mitjana de 6.475 habitants entre 1414 i 1421 amb tendència a la baixa (no ens atrevim a donar la xifra per a l'any 1425, perquè falten moltes dades i adulteraria els resultats). De totes maneres la tendència actual en el camp historiogràfic és evitar fer aquestes aproximacions, ja que no són més que literatura.

La tendència en la llarga durada és a la baixa poblacional, com podem observar al quadre, davallada que és accentuada entre 1378-1414 (època de grans fams i epidèmies), i sobretot entre 1425 i 1497, a causa de les guerres de la segona meitat del segle xv, tant les remences com la civil de Joan II (especialment aquesta darrera, que colpejà fortament la nostra comarca). Així veiem que l'any 1497 devia haver-hi uns 4.653 habitants al Baix Llobregat. Entremig, l'època compresa entre 1414 i 1425 sembla força estable, tot i que continua la davallada. De totes maneres, la baixada poblacional no és gaire espectacular si la comparem amb altres indrets de Catalunya, ja que a començaments del segle xv s'inicià la immigració occitana (sobretot provinent de Gascunya),⁷ que omplí una part dels buits deixats per les grans mortaldats causades per la crisi demogràfica de la segona meitat del segle xiv.

D'aquesta manera observem que al primer terç del segle xv, quan el bisbe Sopera ordena la visita dels seus *ramats d'ovelles* (parroquians) del Baix Llobregat, aquests viuen majoritàriament en un hàbitat rural dispers, amb unes concentracions d'habitants més elevades a les parròquies/poblacions de Sant Boi de Llobregat, Santa Eulàlia de Provençana, Sant Climent/Viladecans, Sant Joan Despí, Sant Just Desvern, Gavà i Sant Vicenç dels Horts, a la zona del delta i vall baixa del Llobregat, a la cruïlla de camins que és la vila de Martorell situada al congost que forma el riu Llobregat al seu pas per la parròquia, i a les viles d'Olesa de Montserrat i Esparreguera al nord de la comarca, ja dins el deganat de Piera. Aquestes viles, ben situades per al desenvolupament d'activitats econòmiques

relacionades amb el comerç i l'intercanvi, a les zones de terres més fèrtils de la comarca, i determinades per la proximitat i fàcil comunicació amb la ciutat de Barcelona, es converteixen en l'eix de la vida comarcal. Això farà també que acumulin el major nombre de parroquians.

Les parròquies situades a les zones muntanyenques cada vegada perden més població com és el cas de Cervelló (a la zona del Garraf-Ordal), i el seu hàbitat és el més dispers (com a Santa Creu d'Olorda, on no existeix cap nucli poblacional d'importància). L'aïllament, les comunicacions més difícils i la dificultat de les terres muntanyoses propicien l'estancament o davallada poblacional d'aquestes terres, una vegada han perdut la seva primitiva i llunyana funció defensiva.

Aquests parroquians que durant la baixa edat mitjana experimenten una davallada poblacional, veuen també l'arribada de noves persones provinents de Gascunya que permetrà renovar el bagatge biològic i evitar un esfondrament poblacional catastròfic.

Aquesta població viu principalment del camp, i majoritàriament són pagesos emfiteutes, que tenen el domini útil de la terra, però no el directe, que acostuma a ser en mans de grans senyors que normalment resideixen a la ciutat de Barcelona, com els Castellbell, els Cervelló, els Marc, els Relat, el mateix Consell de Cent, la Seu de Barcelona (a través de la Pia Almoina) ..., tots ells tenen propietats o drets a la comarca. També hi ha pagesos de remença com ha demostrat Jaume Codina amb els *homes propis, solius i afocats*,⁸ tot i que aquests no són gaire nombrosos.

NOTES

1. Xifra molt reduïda a causa de la falta de dades per a moltes parròquies, però el resultat és molt semblant al de l'any 1421.
2. Aquesta dada és la realment significativa, l'anterior no té gaire valor. Cal fer la suma només d'aquelles parròquies en què tenim totes les dades per veure l'evolució autèntica de la població de la comarca.
3. Focs/parroquians per km². Les densitats devien ser una mica més elevades, car hem de pensar que ens manquen les dades d'algunes parròquies. Hem agafat com a espai el de l'actual comarca del Baix Llobregat més el municipi de l'Hospitalet (516,10 km²).
4. La mitjana devia ser molt més elevada, ja que ens manquen les dades de moltes parròquies.
5. Resultat molt adulterat ja que falten les dades de moltes parròquies; segurament la mitjana devia ser semblant a la de l'any 1421 amb una lleugera tendència a la baixa.
6. Aquestes dades poden arribar a ser més significatives que les anteriors, ja que s'ha fet la mitjana tenint en compte únicament i exclusiva les parròquies per a les quals tenim dades.
7. CODINA, Jaume: «La immigració francesa al delta del Llobregat, 1400-1700» dins *XXV Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. El Prat, pàg. 226-371.
8. CODINA, Jaume: *Els Santboians de 1490*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990.

TAULA
PARROQUIANS / FOCS AL BAIX LLOBREGAT A LA BAIXA EDAT MITJANA

(Font: Elaboració pròpia¹)

PARRÒQUIES	1.378 ²	1.414	1.421	1.425	1.497 ³
St Andreu de Matoses	-	-	20	20	25
St Boi de Llobregat	266	250	250	250	147
St Climent de Ll ⁴	95	100	100	100 i més	53
St Cristòfol de Begues	66	28	30	30	17
St Corneli de Collbató	32	20	20	-	20
St Esteve de Cervelló ⁵	204 ⁶	40	40	40	44
St Esteve Sesrovires	-	25	24	-	-
St Joan Despi	76 ⁷	90	70	70	48 ⁸
St Just Desvern	96 ⁹	50	50	50	44 ¹⁰
St Martí de Torrelles	28	21	20	- ¹¹	14
St Miquel de Castellví de Rosanes	-	7	7	7	6
St Miquel de Molins de Rei	89	65	60	30	36
St Pere d'Abrera	-	29	28	-	13
St Pere de Gavà	37	80	70	80	42
St Ponç de Corbera	- ¹²	4	3	3	- ¹³
St Vicenç dels Horts ¹⁴	-	85	80	80	70
Sta Coloma de Cervelló	- ¹⁵	18	17	17	15
Sta Creu d'Olorda	29	23	33	33	24
Sta Eulàlia del Papiol	33	30	30	30	25
Sta Eulàlia de Provençana	93	60	60	-	80
Sta Margarida de St Genís de Rocafort	-	4	-	-	2
Sta Maria de Corbera	30	25	24	24	23
Sta Maria de Cornellà	46	30	30	30	35
Sta Maria de Castelldefels	31	40	40	40	36
Sta Maria d'Esparraguera	51	50	50	-	57
Sta M ^a Magdalena d'Esplugues	17	23	25	25	20
Sta Maria de Martorell	-	140	120	-	81
Sta M ^a d'Olesa de Montserrat	110	120	120	-	57
TOTAL	1.429 ¹⁶	1.457	1.421	959 ¹⁷	1.034
TOTAL (de les parròquies que tenen dades per als 5 anys) ¹⁸	1.115	895	852	832	594
DENSITAT POBLACIÓ ¹⁹	2,7 ²⁰	2,8	2,7	1,85 ²¹	2
MITJANA DE FOCS / PARROQUIANS PER PARRÒQUIA ²²	75,2	53,9	52,6	50,4	39,7

Articles

1. Les dades dels anys 1414, 1421 i 1425 han estat tretes dels registres de visita pastoral del patriarca Sapera: ADB (Arxiu Diocesà de Barcelona), Visites Pastorals, vol. 11 (any 1414), vol. 14 (any 1421) i vol. 15 (any 1425).
2. Dades tretes del fogatge de 1378. «El poblament i la població», dins Gran Geografia Comarcal de Catalunya, vol. 1, Introducció, Barcelonès, Baix Llobregat. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1991.
3. Dades tretes del fogatge de 1497: IGLÉSIES, Josep. El fogatge de 1497. Estudi i transcripció. 2 vol. Barcelona: Fundació Salvador Vives i Casajuana, 1991.
4. Sant Climent + Viladecans.
5. Cervelló + La Palma de Cervelló + Vallirana. Els fogatges també inclouen Sant Ponç de Corbera.
6. Amb Santa Coloma de Cervelló.
7. Focs barrejats amb Sant Feliu de Llobregat.
8. Focs barrejats amb Sant Feliu de Llobregat.
9. Focs barrejats amb Sant Feliu de Llobregat.
10. Focs barrejats amb Sant Feliu de Llobregat.
11. No es pot fer la visita pastoral perquè no es presenta ningú.
12. Amb Santa Maria de Corbera.
13. Amb Santa Maria de Corbera.
14. Sant Vicenç + Pallegà.
15. Amb Cervelló.
16. Dada poc significativa ja que falten les xifres de moltes parròquies.
17. Xifra molt reduïda degut a la falta de dades per a moltes parròquies, però el resultat és molt semblant al de l'any 1421.
18. Aquesta dada és la realment significativa, l'anterior no té gaire valor. Cal fer la suma només d'aquelles parròquies en què tenim totes les dades per veure l'evolució autèntica de la població de la comarca.
19. Focs/parroquians per Km². Les densitats debien ser una mica més elevades, car hem de pensar que ens manquen les dades d'algunes parròquies. Hem agafat com a espai el de l'actual comarca del Baix Llobregat més el municipi de l'Hospitalet (516,10 Km²).
20. La mitjana devia ser molt més elevada, ja que ens manquen les dades de moltes parròquies.
21. Resultat molt adulterat doncs falten les dades de moltes parròquies, segurament la mitjana devia ser semblant a la de l'any 1421 amb una lleugera tendència a la baixa.
22. Aquestes dades poden arribar a ser més significatives que les anteriors, ja que s'ha fet la mitjana tenint en compte única i exclusivament les parròquies per a les quals tenim dades.